

8. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности / К.М.Дурай-Новакова : автореф. дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика. – М., 1983. – 32 с.
9. Томас Д.Е. Когнитивная гипнотерапия / Д.Е. Томас / Серия : Золотой фонд психотерапии. – СПб.: Питер, 2003. – 224 с.
10. Дорохина В.Т. Формирование целеполагания как компонента учебной деятельности в зависимости от типа обучения / В.Т. Дорохина // Вопросы психологии. – 1980. – № 6. – С.6-11.
11. Стратегія творчої діяльності: школа В.О.Моляко / За заг. ред. В.О. Моляко. – К.: “Освіта України”, 2008. – 702с.
12. Мороз О.Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація / О.Г.Мороз, В.О. Сластьонін, Н.І. Філіпенко : навчальний посібник. – К.: Либідь, 1992. – 96 с.
13. Крутецкий В.А. Педагогические способности как профессионально значимые качества личности / В.А. Крутецкий // Формирование социально-активной личности учителя. – М.: Знание, 1983. – С. 36–46.
14. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В.А.Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Просвещение, 1975. – С.16-28.
15. Дьяченко М.И., Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 176с.
16. Липский И.А. Полифункциональная структура воспитательного процесса в системе образования / И.А.Липский, Л.Е.Никитина. – Электронный ресурс. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.lipsky.ru/page/Statii/Vospit-1.htm>

Анотація

У статті визначено базові категорії і поняття проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби – готовність, виховання, виховна діяльність, формування готовності. Проаналізовано психологічну структуру готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності; сформульовано визначення провідної категорії дослідження – “формування готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності”.

Аннотация

В статье определены базовые категории и понятия проблемы формирования готовности будущих офицеров к организации воспитательной деятельности с военнослужащими срочной службы – готовность, воспитание, воспитательная деятельность, формирование готовности. Проанализирована психологическая структура готовности будущих офицеров к воспитательной деятельности; сформулировано определение основной категории исследования – “формирование готовности будущих офицеров к воспитательной деятельности”.

Summary

The article presents basic categories and concepts of future officers' preparedness for educational activity with active military servicemen: preparedness, education, education activity, preparedness formation. It analyses psychological structure of future officers' preparedness for educational activity: the main category of investigation “the formation of future officer's preparedness for educational activity” is formulated.

Ключові слова: готовність, виховання, виховна діяльність, формування готовності, психологічна структура.

Ключевые слова: готовность, воспитание, воспитательная деятельность, формирование готовности, психологическая структура.

Key words: preparedness, education, educational activity, preparedness formation, psychological structure.

Подано до редакції 18.10.2010.

Рекомендовано до друку докт. пед. наук, проф. Сейко Н.А.

УДК 378.147.88:91

© 2010

Криловець М.Г.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Із розвитком незалежності України, із зростанням національної свідомості перед педагогічною системою особливо гостро постала проблема вдосконалення роботи педагогічних вузів щодо навчання і виховання майбутніх учителів, які б мали високий рівень професіоналізму, творчої активності, відповідально ставилися до результатів своєї діяльності. Виникає необхідність перебудови і оновлення навчального процесу вищої педагогічної школи, його орієнтації на модель майбутньої професійної діяльності студентів у сучасних умовах розвитку загальноосвітньої школи, про перехід від школи засвоювання знань до школи творчого пошуку. Це вимагає попередньої розробки і впровадження ефективних технологій

організації навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Наукові засади методичної підготовки студентів-географів були предметом дослідження І.В.Акулова, М.М.Баранського, Н.В.Бірюкової, О.В.Бугрій, А.В.Даринського, І.В.Душиної, Л.І.Зеленської, В.П.Корнєєва, Л.І.Круглик, І.С.Матрусова, В.П.Мишинської, М.С.Топузова, О.М.Топузова, Л.М.Панчешнікової, Б.О.Чернова, В.А.Щеньова та ін.

Разом з тим, незважаючи на розширення напрямів досліджень з методичної підготовки майбутнього вчителя географії, педагогічна теорія і практика щодо модернізації системи методичної підготовки вчителя географії у контексті готовності до педагогічної діяльності не знайшла належного відображення і потребує дальшого розвитку.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у висвітленні найактуальніших питань організації практичних робіт з методики навчання географії.

Виклад основного матеріалу дослідження... У курсі методики навчання географії 54% навчального часу займають практичні заняття. Їх функціональне значення полягає у відпрацюванні основних дидактичних і методичних питань. За формою організації це практичні заняття, які повинні бути направлені на професіоналізацію навчання.

Практичні заняття з методики викладання географії – найважливіша ланка у професійній орієнтації студентів. Вони повинні підготувати їх до викладання у школі, забезпечивши знання основної мети перебудови географічної освіти, розуміння ролі кожного шкільного курсу в усій системі навчання, чіткість уявлення про ускладнення матеріалу від класу до класу. Заняття з методики повинні допомогти студенту набути навички самостійного вирішення питань методики навчання географії в різних класах на сучасному етапі розвитку школи.

Практичні заняття з методики географії, як і з будь-якої вузівської дисципліни, повинні становити певну систему. Тільки за цієї умови вони забезпечують достатню підготовку студентів, яка повною мірою задовольняє вимоги з підготовки вчителя географії [7].

У кожній системі можна виділити окремі частини, між якими є певний зв'язок. Складовими частинами практичних занять із методики географії є окремі завдання для студентів, пов'язані метою виконання.

Основним напрямом нашої системи практичних занять слід уважати планомірне розширення знань про зміст шкільного курсу географії і особливості педагогічного процесу. Взаємопов'язані заняття забезпечують опанування методичними вміннями і навичками, які необхідні студентам для здійснення на уроках географії поетапного формування знань, завдань виховного і розвиваючого навчання. Уміння і навички формуються у процесі виконання самостійних робіт, але їх якість визначається характером практичних занять.

Практичні заняття з методики викладання географії переслідують наступні цілі: а) практичне застосування основних теоретичних положень курсу, наприклад, роботи на заняттях із картою як розвиток положення "без карти нема географії"; б) поглиблення окремих питань лекційного курсу на основі їх самостійного опрацювання з використанням додаткового матеріалу про досвід навчально-виховної роботи; в) детальне вивчення матеріалу, що визначає зміст шкільної географічної освіти (програми, підручники, різноманітні посібники); г) вправи для засвоєння окремих методів і прийомів, що застосовуються в навчанні географії.

До мети практичних занять зазвичай відносять практичне ознайомлення із принципами і правилами викладання географії, з різними наочними посібниками, навчання плануванню уроків, складанню тематичних планів, підвищення теоретичних знань студентів із курсу методики географії. Зазначені цілі правильні, але не всі вони достатньо конкретні, оскільки не супроводжуються вказівками на той рівень сформованості, якого треба досягти в кінці навчання.

Особливо важливі заняття з навчання студентів плануванню, розробки конспектів уроків географії різних типів, методиці вивчення окремих тем із точки зору професійної підготовки вчителя географії. Тому надається велике значення методиці їх проведення. Зрозуміло, що залежно від теми заняття будуються і проводяться по різному: одні – за зразком семінарських занять; на інших переважають пояснення викладача в поєднанні із самостійною роботою студентів; на третіх – самостійні і практичні роботи студентів. Однак одне із найважливіших завдань підвищення якості лабораторних занять із методики географії, на нашу думку, полягає у знаходженні правильного (оптимального) поєднання групових й індивідуальних форм роботи [3].

У процесі складання тематичного плану студенти вчаться розуміти тему як цільний відрізок програми з чітко вираженим науковим змістом, правильно з точки зору дидактики і навчального предмету розподілені на уроки, що передбачає у процесі його вивчення набуття практичних навичок, і спрямованим на вирішення певної освітньої і виховної мети. Таким чином, розуміння тематичного планування повинно бути ширше розуміння, яке розглядає планування тільки як розподіл навчального матеріалу за уроками.

Тематика лабораторних робіт у нас тісно пов'язана з лекційним курсом, але не дублює його. Є теми, які читаються оглядово в лекційному курсі і вивчаються більш глибоко і детально на лабораторних заняттях, наприклад,

“Аналіз нових шкільних програм”, “Робота із картою у викладанні географії” та ін. Є і такі питання, які не розглядаються в лекціях, а тільки вивчаються на лабораторних заняттях, наприклад, “Робота із глобусом”, “Методика вивчення окремих тем шкільного курсу”. Таким чином, план лабораторних занять, складений нами, включає завдання з аналізу шкільних програм, підручників та інших посібників, окремих методів і прийомів викладання, плануванню і підготовці уроків, методики вивчення окремих тем курсу географії в різних класах, а також спостереження й аналізу шкільного досвіду.

На лабораторних заняттях відкриваються широкі можливості ознайомити студентів з особливостями організації і проведення різних за видами уроків географії. При цьому дуже важливо, щоб студенти мали не тільки теоретичні знання про різні типи і види шкільних уроків, але й уявлення про найбільш типові з них на прикладі проведених в університеті занять. Оскільки методика навчання у вузі і школі має загальну дидактичну основу, заняття в педагогічному вузі повинні мати вплив на професійне навчання [5; 7].

Ураховуючи малу кількість годин, час, що відводиться на різні теми, визначається складністю і ступенем висвітлення тих чи інших питань у курсі педагогіки і методики географії. Поряд з аналізом програм, підручників приділяємо більше уваги вивченню методів, особливо специфічних для географії (робота з наочними посібниками, глобусом, картою та ін.). Що стосується розповіді, бесіди, пояснення, які вивчались у лекційному курсі і на семінарських заняттях із педагогіки, то вони включаються нами в тему “Складання планів-конспектів уроків”, що дає можливість навчити студентів більш правильному відбору і поєднанню вказаних методів, органічно їх вписати у “тканину” уроку залежно від цього завдання і змісту. Це дозволить зробити заняття більш насиченим і об’ємним, а також виділити більше часу на методику вивчення окремих тем фізичної і особливо економічної географії.

На практичних заняттях показуються умови застосування кожного методу і прийому навчання, що використовується вчителем у процесі викладання з такими дидактичними цілями: а) формування понять і пов’язаних із ними уявлень (при вивченні нових знань); б) повторення і перевірка знань учнів із географії; в) розвиток пізнавальної активності і прийомів розумової діяльності учнів. Так, при знайомстві з окремими прийомами роботи з підручником потрібно визначити, які з них необхідні при вивченні нових знань і перевірці засвоєння їх учнями; якими прийомами розумової діяльності вони оволодівають, виконуючи окремі види роботи з текстом і текстовими картами. Таким чином, студенти привчаються використовувати кожний метод і прийом обдуманно, з певною метою.

Велика увага приділяється розкриттю поєднання методів усного викладання і самостійної роботи учнів, що допомагають оптимально засвоїти знання залежно від мети, характеру навчального матеріалу і підготовки школярів до сприйняття, осмислення і систематизації знань.

Учитель постійно має справу з великим потоком інформації, і, щоб швидше оволодіти нею і вміло використати її у своїй діяльності, він повинен володіти добре розвинутим зв’язним мовленням. Зв’язне мовлення як певна єдність змістовного і структурного цілого – це логічно правильне, що відповідає літературно-мовним нормам мовної діяльності особистості як свідомого суб’єкта і діяча [6].

В усних виступах студентів, що демонструють оволодіння різними методами навчання викладачем і студентами, оцінюється не тільки зміст викладеного, але і його мовлення, мовлення майбутнього вчителя.

Студентам для навчання правильно оцінювати відповіді учнів доцільно спочатку вивчити критерії оцінок, ознайомитись із пам’яткою для аналізу відповідей учнів, а після цього аналізувати одну із письмових робіт п’ятикласників (її легко перевірити). Пам’ятка звертає увагу на наступні основні показники правильної відповіді: а) повнота, відсутність пропусків у викладенні головних фактів, причинно-наслідкових зв’язків та інших компонентів знань, умінь і навиків; б) послідовність; в) обдуманість відповіді, (вона полягає у правильності, відсутності помилок, в умінні застосовувати знання до нового матеріалу); г) використання географічних карт та інших наочних посібників [9, с. 78].

Останнім часом з ряду об’єктивних причин відбулося перенесення центру уваги навчального процесу на самостійну роботу студентів, організація якої неможлива без використання нових методичних підходів, підручників, навчальних посібників, дидактичних матеріалів, електронних дистанційних курсів, нових технологій навчання.

Організація самостійної роботи студентів – одна із важливих проблем вузівської педагогіки, в тому числі і курсу методики географії. Ця робота має бути керована. Особливо важливо визначити об’єм і зміст самостійної роботи, яку необхідно розглядати як частину системи практичних занять, оскільки багато завдань для позааудиторної роботи мають практичний зміст.

Завдання для самостійного опрацювання розраховані на виконання протягом тривалого часу або до наступного заняття. До числа довготривалих завдань можна віднести: вивчення методики факультативних занять із географії, методики позакласної роботи, складання планів уроків. Засвоєння матеріалу перевіряється на практичних заняттях.

Привчити студентів до самоосвіти, до звички самостійно і регулярно читати наукові книги із географії,

методики її навчання, звертатися за довідкою до інформаційно-пошукових систем та Інтернету дуже важливо, оскільки інформатизація стала реальністю і систематично розширює свій вплив, особливо у галузі освіти [1;2; 8].

У навчальний план географічних відділень факультетів уведені курси і практикуми за вибором (спецкурси і спецсемінари) курсові і дипломні роботи. Вони сприяють розширенню науково-педагогічного світогляду студентів, знайомлять їх із методами наукового дослідження в методиці навчання географії. Усе це необхідно для самостійного удосконалення у своїй спеціальності.

Кафедрою може бути заплановано декілька спецкурсів з актуальних проблем методики географії, які одночасно можуть бути темами наукових досліджень викладачів кафедри. Основна мета курсів: поглибити знання студентів про процеси і методи педагогічного дослідження, продовжити розвивати їх професійно-педагогічне мислення, допомогти студентам глибоко усвідомити окремі сторони власного педагогічного досвіду з позицій теорії методики географії. Особливо велике значення під час цих занять надається розкриттю процесу науково-методичного дослідження. Загострення уваги на цьому питанні розвиває у студентів інтерес до педагогічної науки, дозволяє їм певною мірою приєднатись до цих досліджень. Із проблеми дослідження викладача, який читає даний курс, розкривається весь хід дослідження – від початкового етапу до підготовки і проведення педагогічного експерименту, включаючи сучасні способи фіксування та обробки експериментальних даних та формулювання на їх основі висновків. Хід дослідницької роботи викладача співставляється з ходом науково-методичної роботи студентів, що виконується в період педагогічної практики, а також з ходом виконання окремими студентами курсових і дипломних робіт з методики географії. У цьому виявляються спільні підходи до організації процесу методичного дослідження за різної широти охоплення і глибиною розробки питання в різних видах досліджень, за різного ступеня самостійності студента. Здійснення зв'язків теорії і практики, виявлення паралелей у науковій роботі викладачів і студентів сприяє формуванню думаючого вчителя, для якого науковий підхід до педагогічної діяльності і проведення педагогічних досліджень є природним і необхідним [4].

Спецсемінари для студентів, які виявляють підвищений інтерес до наукових проблем методики викладання географії, проводяться після педагогічної практики на п'ятому курсі. Тематика спецсемінару залежить від навчальної програми. Вона стосується окремих конкретних наукових проблем методики викладання географії, які дуже часто співпадають із проблемами науково-дослідної роботи керівника.

Важливість спецсемінару полягає в тому, що основана на великій самостійності робота дозволяє студенту виробляти дослідницький підхід до матеріалу, що вивчається. У той же час у спецсемінари можна більше об'єднувати науково-теоретичні питання із сучасною практикою навчально-методичної роботи школи.

На спецсемінарах головними видами діяльності студентів є: виступи з доповідями (рефератами), виступи в ролі опонента за доповідями своїх товаришів, участь в обговоренні доповідей, які заслуховуються на заняттях спецсемінару. Успіх роботи спецсемінару забезпечується високою якістю доповідей, діловими виступами опонентів, зацікавленням групи до наукових проблем та активною участю всіх студентів в обговоренні порушених методичних проблем.

Доповідь готується студентом самостійно, яку викладач спрямовує з урахуванням формування знань та вмінь, необхідних учителю-досліднику: визначати актуальність проблеми, складати план наукової доповіді, аналізувати наукову літературу і досвід викладання географії у школі, намічати шляхи вдосконалення викладання географії на основі врахування досягнень методичної науки і передового досвіду [10, с. 19].

Позанавчальна робота, яка організовується кафедрою з метою поглибленого формування творчого вчителя, здатного вести дослідницьку роботу з методики географії, проводиться за декількома напрямками.

1. Організація зустрічей із кращими вчителями географії. На цих зустрічах учителі розповідають про творчий характер праці педагога, особливості нинішніх учнів, свою захопленість професією.

2. Залучення студентів до роботи методичного гуртка, який працює над однією із тем наукових досліджень кафедри. До роботи гуртка студенти залучаються починаючи з першого курсу. Працюючи декілька років над однією темою, вони проходять увесь шлях науково-методичного дослідження – від визначення його мети до експериментальної перевірки ефективності розробленої системи навчання. У цьому випадку дослідницька робота студентів, що виконується в позанавчальний час, виходить спочатку на курсову, а потім на дипломну роботу – важливі види дослідницької навчальної діяльності студентів.

3. Залучення студентів до проведення географічних олімпіад учнів. Студенти-географи разом із викладачами беруть участь в організації та проведенні міських та районних олімпіад із географії. Такий вид діяльності студентів сприяє формуванню у них професійно-педагогічних знань і вмінь, інтересу до професії вчителя географії [10, с. 24].

Висновки... Розглянуті питання організації та проведення практичних робіт з методики навчання географії зорієнтовані не тільки на вивчення застосування конкретних технологій, а й на формування в майбутнього учителя методичного підходу до вибору і використання найоптимальніших технологій задля підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Література

1. Даринский А.В. Самообразование учителя географии / А.В.Даринский, В.К.Лукашенко. – М.: Просвещение, 1983. – 159 с.
2. Костенко М.А. Проблема формування творчої особистості майбутнього вчителя / М.А.Костенко // Проблеми сучасного мистецтва і культури: теоретичні і методичні засади професійної освіти. Зб. наук праць. – К.: Науковий світ, 2001. – С.88-93.
3. Криловець М.Г. Теоретико-методологічні основи методичної підготовки вчителів географії / М.Г.Криловець // Актуальні питання природознавства: Збірник наук. праць. – Ніжин, 1995. – С. 57-60.
4. Криловець М.Г. Шкільний курс географії та методики її викладання / М.Г. Криловець // Збірник навчальних програм дисциплін географічного циклу. Ніжин. – 2000. – С. 79 -84.
5. Панчешникова Л.М. О новом подходе к методической подготовке студентов в педвузе / Л.М. Панчешникова, И.В.Душина // География в школе. – 1991. – № 2. – С. 30-36.
6. Печерина Л.А. О речи учителя географии / Л.А.Печерина // География в школе. – 1991. – №6. – С. 40-43.
7. Практикум по методике обучения географии: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по географ. спец. / Р.П.Мышинская, Д.П.Финаров и др.; Под ред. Р.П.Мышинской. – М.: Просвещение, 1986. – 128 с.
8. Савина Н.Г. Методическая подготовка студента / Н.Г.Савина // География в школе. – 2003. – № 8. – С. 68-72.
9. Система методической подготовки учителей географии: Сборник трудов МГПИ. – М.: 1974. – 192 с.
10. Совершенствование профессиональной подготовки учителя географии. – Л.: ЛГПИ, 1986. – 118 с.

Анотація

У статті висвітлюються питання організації та проведення практичних робіт з методики навчання географії.

Аннотация

В статье освещаются вопросы организации и проведения практических работ по методике обучения географии.

Summary

The article deals with problem of organization and hoklind practical lessons on the methodology of teaching geography.

Ключові слова: географія, методика навчання географії, практичні роботи.

Ключевые слова: география, методика обучения географии, практические работы.

Key words: geography, methodology of teaching geography, practical lessons.

Подано до редакції 11.10. 2010.

УДК 371.132 (045)

© 2010

Северіна Т.М.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЦІННІСНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасне інформаційне суспільство оцінює особистість за рівнем її освіченості, компетентності, творчими здібностями, здатністю вирішувати власні та суспільні проблеми. Такий підхід вимагає пошуку нових освітніх стратегій у сфері професійної підготовки майбутніх педагогів. Зокрема, навчання у вищій школі має бути спрямоване на забезпечення максимальної мобілізації можливостей та реалізації здібностей кожного студента як суб'єкта діяльності. Традиційне навчання та виховання у вищих педагогічних закладах не відповідає соціальному замовленню на підготовку випускника, що володіє компетенціями, необхідними для його самореалізації у будь-якій сфері життєдіяльності. Більше того, існують суперечності між ціннісними орієнтирами сучасного навчально-виховного процесу та особистісною системою цінностей майбутнього педагога; між необхідністю формування у студентів ціннісного ставлення до самовдосконалення та знаннево-просвітницьким підходом до викладання матеріалу у практиці вищих педагогічних навчальних закладів. Відтак, постає проблема ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення майбутніх фахівців. Вирішення цієї проблеми вимагає встановлення нової системи суспільних цінностей, як основи для формування особистісних пріоритетів кожної людини. Реалізація такої мети передбачає розв'язання проблеми усвідомленого прийняття майбутнім педагогом обраної професії та формування ціннісного ставлення до особистісного самовдосконалення як необхідної умови самореалізації. Так, інноваційна підготовка майбутніх педагогів має бути спрямована передусім на ціннісно-смысловий розвиток студентів, що сприятиме формуванню їх ціннісної свідомості і, відповідно, прагненню до професійного та особистісного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Спроби розв'язання існуючої проблеми були зроблені представниками гуманістичної педагогіки. Зокрема, у дослідженнях Г.Балла, І.Беха, В.Серікова, І.Якиманської порушується питання якості життєвого самовизначення